

נציגות יהודי גרמניה ב"רייך השלישי"*

אברהם מרגליות

בתחילת הרייך השלישי עוד ניתן ליהודים לקיים במדינה חיים פנימיים משלהם. להלן אדון בהנהגת יהודי גרמניה בימי ראשיתה (ועד לפירסום חוקי נירנברג בספטמבר 1935), בעמדתה של הנהגה זו, ויותר מזה — בנפתוליה, כשנצבה מול משטר צוין, שאת דרכיו עדיין לא הכירה. אך תחילה שתי הערות קצרות לציון הסיטואציה ההיסטורית שבה נמצאו יהודי גרמניה בתחילת הרייך השלישי:

(א) מבחינה פנימית: התערותם במורשת הגרמנית היתה מציאות קיימת שבחותמה גטבע הווי הדור. עובדה היא שאין עוררין עליה, כי תרבות זו היתה להם לקניין חי, שרכשו לעצמם במשך תקופה ארוכה, וכי לרבים מתוכם נדמה היה מיום היוולדם, שהינם חלק אורגני מסביבתם.

(ב) מבחינה חיצונית: בעומדם מול הצורה, שבשיטות עריצותו הם — ואף אחרים — טרם התנסו, נתקלו הם בשנים הראשונות במדיניות נאצית כלפי היהודים, שלא היתה אחידה ורצופת קו. לפרקים ניכרו בה בבירור מגמות מנוגדות מצד גורמי שלטון ומפלגה. ביטויי האיבה ועצמתה היו שונים בכל חלק מחלקי גרמניה. היו תנודות גם בקצב הרדיפות, ואחרי תקופת שנאה מוגברת באו מדי פעם גם ימי הרגעה יחסית, וחזור חלילה. בנסיבות אלה לא התעוררה מיד ובכל הרדיפות תחושת הסכנה הצפויה לחייהם. לא אצלם ואף לא אצל אישים יהודים בארצות מחוץ לגרמניה. על רקע זה ייטיב הקורא לשקול את הנאמר בהמשך הדברים.

הנציגות הארצית

הקמת „הנציגות הארצית של יהודי גרמניה“¹ ביום 17 בספטמבר 1933, כמחצית השנה אחרי תפיסת השלטון ע"י היטלר, היא מביטויי התגובה החשובים ביותר של יהדות גרמניה על רדיפות הנאצים. המגמה להתאחדותה הארגונית נתעוררה בתוכה לא רק בימי הרייך

* החיבור מבוסס על הרצאתי בנושא זה בקיץ 1964 בסמינריון על „דרכי ציבור יהודי במשטר צוין“ אצל הד"ר שאול אש במכון ליהדות זמננו באוניברסיטה העברית, ירושלים.

הקיצורים: איו"ש = ארכיון „ידושם“; אכל"י = ארכיון כללי לתולדות ישראל; א"צ = הארכיון הציוני המרכזי, ירושלים; ג"ד = גילוי הדעת הראשון של הנציגות הארצית המתפרסם כאן; C-V. Zeitung = C.V.Z. Jüdische Rundschau = J.R.

1 השם הראשון Reichsvertretung der deutschen Juden הוחלף כעבור זמן בשם חדש: Reichsvertretung der Juden in Deutschland.

השלישי. למן שנת 1869, כשנוסדה ברית-הקהילות הגרמנית-ישראלית (Deutsch-Israelitischer Gemeindebund) פסקו המאמצים להתאגדות במסגרת כוללת,² אולם להישג של ממש לא הגיעו אלא בכורח מאורעות שנת 1933. ביוזמתם של אנשי קהילת אסן,³ ובמקביל של אישי כלכלה יהודים רבי השפעה, כגון מקס ורבורג וקרל מלכיור,⁴ הוקם המוסד החדש מתוך הגופים הציבוריים הגדולים ("האגודה המרכזית", "התאחדות ציוני גרמניה", "ברית חיילי החזית היהודיים", "איגודי הקהילות"⁵ ועוד, שאליהם הצטרפה מתוך היסוסים גם קהילת ברלין).

עתה, בהתגשם הרעיון הוא קיבל משמעות נוספת על זו שהעלו על הדעת, יוזמיו הראשונים בתקופה הקדם-נאצית, משמעות של פעולת התגוננות מפני הצורך.

כשירדו עליהם לפתע המהלומות הראשונות של מאורעות 1933 היו הם קיבוץ מפורד ואחוז תדהמה מאימת השלטון. לא היה עוד בכוחם של יחידים ושל קהילות בודדות לעמוד במצוקת השעה ולשאת לבדם בעול הדאגות החמורות. נדרש איחוד כל הכוחות, כדי למנוע התמוטטותו של ציבור זה, שבמשך עשרות בשנים נתרופף בתוכו בעטיים של גורמים שונים כושר קיומו היהודי, ולחפש פתרונות לבעיות השעה הדוחקות. כתפקיד ראשי הציבה לעצמה הנציגות לשמש מיופית כוח הציבור היהודי כלפי שלטון המדינה, המשרדים הממשלתיים ומדוריהם השונים, וכן אצל הארגונים היהודיים הבין-ארציים בחו"ל.

למרות שמייסדי "הנציגות" ראו בתחילה את עיקרי חובותיה במישור הפוליטי,⁶ הקיף במרוצת הזמן חוג דאגתה את מכלול הבעיות הגדולות והקטנות שנגעו לשלומה של יהדות גרמניה, מתוך מטרה להבטיח את כושר עמידתה בימי צרה אלה. כל מה שהיה קשור לגורל יהודי גרמניה נכלל באופק ראייתה.

לראשות הנציגות נבחרו אישים שנהנו מאמון כללי בזכות שעור קומתם — ביניהם ליאו בק כנשיא, אוטו הירש כמנהל המשרד, זיגפריד מוזס ואחרים, שמהם ניתן לצפות כי יידעו להתרומם מעל לשיקולים סיעתיים ויפעלו למען העניין המשותף. כמו־כן הוקמה במסגרתה הנהלה (Praesidialausschuss) שהרכבה לא־דוקא לפי משקל אישיותם של חבריה, אלא על-פי מפתח הארגונים והתנועות. גישה על-מפלגתית התבלטה במידה מרובה יותר אצל חברי ה"מועצה" (Beirat) של "הנציגות הארצית". מעמדה נתחזק כעבור מספר

2 עיין י. טורי: נסיונות לניהול מדיניות יהודית עצמאית בגרמניה, "ציון שנת כ"ה עמ' 165—205. ביחס לתקופה יותר מאוחרת עיין: A. Sandler, The Struggle for Unification. שנתון ליאו בק ב' עמ' 76—84.

3 על חלקם של אנשי קהילת אסן בייסוד הנציגות עיין: זכרונותיו של הרצפלד אוי"ש 01/8 ובקטע מדבריו אלה בקובץ מחקרים "יד ושם" ב' ירושלים תשי"ח עמ' 147—151. כמו כן ע' בדברי הוגו האן בקובץ: שני עולמות" ת"א 1962 עמ' 97—105.

4 את שמם של ורבורג ומלכיור מזכיר ליאו בק בשנתון של מכון ליאו בק א' עמ' 54.

5 הסיבה שבגילויי-הדעת המתפרסם להלן, הוזכרו איגודי הקהילות במקום הראשון בין הגורמים, שייסדו את "הנציגות הארצית" נובעת מן העובדות הבאות: עוד בשנת 1932 הוקמה "הנציגות הארצית של איגודי-הקהילות", אשר החליטה לאחר מכן להעביר את סמכויותיה ל"נציגות הארצית של היהודים הגרמנים". במשך הימים נקרא הגוף הראשון "הנציגות הישנה", ואילו זה, שבא במקומו "הנציגות החדשה". על חלקם המועט שהיה לאיגודי הקהילות ביסוד "הנציגות החדשה", עיין א"צ, תיק 142/123 מיום 2.9.34, וכן דברי פרנץ מאיר בקובץ מחקרים "יד ושם" ב' ירושלים עמ' 154.

6 עיין שנתון ליאו בק א' עמ' 59 M. Grünwald, The Beginning of the Reichsvertretung

חודשים באופן ניכר על-ידי התחברות „הוועדה המרכזית לעזרה ולבנין“ עמה בשנת 1934. „הוועדה המרכזית“ שנתארגנה עוד באפריל 1933, ריכזה בידה פעולות סעד ושיקום רבות היקף ואף שימשה נאמן לכספי הסיוע שנתקבלו מידי אירגונים יהודיים מחו"ל. כשהלכה והחמירה המצוקה והצרכים נתרבו לאי-שעור, גדלה חיוניות הפעולות האלה, ועמה עלתה גם חשיבות „הנציגות הארצית“ בעיני הקהל. אולם לכלל דרגת הנהגה תקיפה היא לעולם לא הגיעה. מלכתחילה היא נאלצה להבטיח לגופים ולאירגונים הציבוריים שעזרו בהקמתה, כי ימשיכו להתקיים ולפעול באופן עצמאי⁷ ושלא תסיג את גבולם. בהמשך הימים נשארה הנציגות תלויה בהסכמתם מרצון של גופים אלה⁸ לקבל את דעתה ולמלא אחרי הוראותיה, שהרי עליהם נשענה. תלות זו כבלה את ידיה ועכבה בעד חופש יוזמתה.

נראים הדברים, שהאירגונים הגדולים מראש לא הסכימו להקמת הרשות המאור-חדת אלא בתנאי, שזו תוותר על פעולה רבת-היקף בשטחי החיים הפנימיים. אך אפילו בתחום המגעים עם השלטונות לא היה כל הטיפול מרוכז בידי הנציגות. גורמים ציוניים (מגרמניה ומארץ-ישראל) הם שניהלו את המשאומתן עם משרדי הממשלה בענין הסכם „ההעברה“⁹. נציגי החוגים האלה אף דנו עמם בשאלות מפעלי ההכשרה החלוצית.¹⁰ אנשי המשרד הא"י בברלין נהגו לקחת דברים עם השלטונות בנוגע לענייני עליה לא"י, ופקידי „אגודת עזרה“ בשאלות הגירה לשאר הארצות. בהגנה על זכויות הפרט היהודי במסגרת החוק הקיים, המשיכה „האגודה המרכזית“ לטפל, כל עוד היה הדבר ניתן.¹¹ „ברית חיילי החזית היהודיים“ לא נתייגעה מלטעון באזני השלטון למתן הקלות מיוחדות לוותיקי הצבא, וכדומה. לפגישות בעניינים בעלי חשיבות כללית הוזמנו אל השלטונות, לרוב, מלבד אנשי „הנציגות הארצית“, גם באי-כוח האירגונים היהודיים הגדולים בגרמניה.¹² מכאן, שגם בעיני השלטון לא נחשבה הנציגות הארצית, בניגוד למעמד ה„יודנראטים“ בארצות הכיבוש, כהנהגה בלעדית של הציבור היהודי.

לא היה ביכולתה של הנציגות הארצית להטיל את מרותה ביד תקיפה אף בשעה שהקהילות הגדולות וביחוד זו של ברלין, שתבעה לעצמה עמדה ראשית בקרב יהודי גרמניה, הביטו עליה בעין צרה, וגרמו לסיכסוכים מרובים עמה.¹³

פרנץ מאיר, שמילא תפקיד מרכזי בשנות קיומה אחרונות של „הנציגות הארצית“, מעיר בקשר לכך: „יצור חדש זה (—הכוונה ל„נציגות הארצית“) לקה מראשיתו ועד סופו בלקויה, שהיה טבוע בו בשעת ברייתו, והוא הקשר שלו לקהילות“.¹⁴ בהיותה נעדרת סמכות-מיסוי

7 ג"ד, פסקה שניה.

8 אופינית לכך העובדה, שגילויי הדעת הבאים של „הנציגות הארצית“ נחתמו לרוב גם על ידי הארגונים היהודיים הגדולים; כמו כן העובדה, שלמשלחת יהודי גרמניה לוועדות אויאן בשנת 1938 תבעו, וגם הצליחו, הארגונים היהודיים לצרף גם את נציגיהם, נוסף לבאי-כוח „הנציגות הארצית“. ע' א"צ תיק S7/16 (1937-8) מתוך דו"ח מחודש יוני 1938 מאת אלטמן.

9 עיין שאל אש, „ההעברה“, נסיון למדיניות הצלה, ראשיתו והפולמוס סביבו; „עם ישראל בדורו“ ירושלים תשכ"ד עמ' 330—343.

מיום 13.9.35—22.3.35. Documents of German Foreign Policy k—334584—334595

10 עיין איו"ש במיקרופילם:

11 Bundesarchiv Koblenz R 11/229 H2 לפי Monumenta Judaica, Handbuch. Köln 1963

12 עיין א"צ מיום 1.2.38. S7/16 (1937-8)

13 עיין א"צ. תיק A142/123 מיום 2.9.1934

14 עיין קובץ מחקרים „ידיושם“ ב' עמ' 153

מכוח החוק, התבסס תקציב הנציגות הארצית במידה מרובה על הקצבות הקהילות לקופתה ועל כספי העזרה של הארגונים היהודיים בחו"ל. (במרצת הזמן אמנם הנהיגה תשלומי התנדבות בסכומים זעירים לקופת מפעלי העזרה שלה באמצעות "הכרטיס הכחול", אך לא כהיטל חובה).

לעומת "מועצות היהודים" בגיטאות ואפילו בהשוואה לקהילת ברלין, היה מנגנון "הנציגות הארצית" מצומצם למדי. היא אף לא פירסמה בטאון משלה, פרט לעלוני אינפורמציה, ומשום כך נזקקה לעתונות הקהילות והמפלגות. כדי שדברה יגיע לידיעת הציבור היהודי.

אולם לפופולריות בקהל היהודי הרחב היא לא זכתה, וכנראה גם לא שאפה. היא לא היתה הנהגה עממית, חבריה לא ירדו אל השדרות הרחבות לעודד נרדפים ולרומם רוחם של נדכאים. המקום, שבו שכנו משרדי "הנציגות הארצית" — רח' קאנט 158 — נשאר רחוק מלבו של הקהל, בעוד ש"רחוב מיינקה" (שבו נמצאו משרדי "ההתאחדות הציונית", משרדי "החלוץ", "המשרד הא"י", הבטאון הציוני "יודישה רונדשאו" ועוד) נעשו כאבן שואבת להמוני היהודים בזמן צרתם. ל"נציגות הארצית" אף לא היה מינהל-הסברה ראוי משלה וראשיה לא ראו בדרך כלל חובה לעצמם להופיע באסיפות ציבור, כפי שנהגו אישים יהודים אחרים בתקופה זו. שעה שאזוניהם של ההמונים היו מוטות לקליטת כל דבר בשורה ונחמה. דוק של אריסטוקרטיה דבק בראשי המוסד ובהליכות חברי הנהלתו, שהיו מכובדים בעיני הציבור, אך מרוחקים קמעה ממגע בלתי אמצעי עם מרביתו. מאידך, אין להטיל ספק בצבינה הדמוקרטית של "הנציגות הארצית" כמוסד ושל דרכי פעולתה. למרות שלא הוקמה באמצעות בחירות כלליות, בגלל נסיבות השעה המיוחדות, יצגו הגופים שעמדו מאחוריה את רוב-רובה של יהדות גרמניה. בקבלת החלטותיה לא היה מכפיית דעתו של יחיד או של מיעוט. היא ביקשה תמיד להתגבר על חילוקי דעות פנימיים בדרך של ויכוח ושכנוע, ומסקנות דיוניה נתקבלו על דעת הרוב ובאחריות כל חבריה.

כל ימיה עמלה "הנציגות הארצית" להבטיח שלום-בית בין הגופים היהודים שעליהם נשענה. שיווי המשקל הפנימי בתוכה לא היה יציב די צרכו בגלל ההשקפות המנוגדות של השותפים בה, וימים רבים התנהל ביניהם פולמוס.

משום כך היתה אחדות המוסד נתונה בסכנה מתמדת¹⁵ והחרדה לשמירתה ליוותה את חבריו בכל צעדיהם. כדי לא להחריף את חילוקי הדעות של שותפיה, נאלצה להעדיף פשרות¹⁶ על פתרונות קיצוניים ויסודיים והשקיעה מאמצים רבים בחיפוש אחרי דרכי פיוס של שותפים-בני-פולגתא. החרדה לשלום-בית אף כבלה את ידיהם של חבריה הציונים ועכבה זמן רב בעדם מלחתור להחלטות מכריעות ברוח תנועתם.

15 עיין א"צ, תיק 142/123 מיום 2.9.34, וכן אכל"י, תיק 19/96 מחודש יוני 1937.
16 דוגמא אופיינית לדרך הפשרה של "הנציגות הארצית" נראית בניסוח של יעדי ההגירה בפסקה השישית של גלוי הדעת הנ"ל: לאחר שבמקום הראשון ובהדפסה בולטת מוזכרת בה ארץ ישראל מוסיפים שם בהמשך לכך "וכן לכל מקום אחר". כמו-כן אופיינית פה התוספת "אדמת הקדש" לשם אי-הדגשת משמעותה הפוליטית. ולאחרונה משתדלים להחזיר את שווי המשקל בין הזרמים השונים — הציונים והלא-ציונים — גם ע"י כך, שלאחר הציון הבולט של ארץ-ישראל בפסקה זו (השישית) מדברים בפסקה שלאחריה על "אהבה ומסירות לגרמניה". כל זה בא גם ללמד על יחס הכוחות בתוך הנציגות הארצית ועל כוונה הפוליטי.

פה המקום להוסיף, כי הנציגות הארצית השתדלה, ואף הצליחה לרוב, להבטיח תיאום בשאלות חיוניות, בין הגופים היהודים בגרמניה, הגם שלא היה לאל ידה לכוון את פעולתם ממש, מטעמים שהוסברו לעיל.

חשיבות מרובה לעובדה, ש"הנציגות הארצית" לא הוטלה על יהודי גרמניה מלמעלה, באמצעות צו ממשלתי,¹⁷ אלא הוקמה על-פי החלטה פנימית של הגופים היהודים עצמם. פה ניכר הבדל רב בין ה"יודנראטים" לסוגיהם בארצות הכיבוש לבין "הנציגות הארצית", שהיה ביכולתה לקבוע לעצמה את מטרותיה ושיטות פעולתה, ואלה לא הוכתבו לה ע"י הנאצים. היא אף יכלה להוציא כספיה כראות עיניה. היות ולא היתה מוסד מטעם המדינה, אף לא נמסרו לה סמכויות שלטוניות ותוקף-כפייה, כמו ל"יודנראטים" בשטחי הכיבוש. יתרה מזו, מעולם לא הכירה בה הממשלה, באופן רשמי כבהנהגתם המוסמכת של יהודי גרמניה, ובניגוד לקהילות ישראל בגרמניה היתה כל ימיה נעדרת מעמד משפטי על-פי החוק. אולם בפועל רכשה לה "הנציגות הארצית" מעמד של ביאת-כוח למגע ולדיון עם השלטון בעניינים הנוגעים לציבור יהודי גרמניה. אף לשלטון המדינה היתה התאחדות ארגונית זו של יהודים רצויה, ומעיד על כך ליאו בק עצמו.¹⁸

לבסוף תלויה ועומדת השאלה, מהי המשמעות ההיסטורית שיש ליחס להקמת "הנציגות הארצית"? האמנם ניכר בה סימן לראוריינטציה אידיאולוגית מצד יהודי גרמניה, ביטוי לשאיפתם לחינוך מחדש של הדור, לעיצוב דמות חדשה של יהודי? במשך דורות ראה רובו של ציבור זה בשוויון הפרט היהודי במדינה הגרמנית ובהתערותו בחברתה את משאת-נפשו, האמנם הביאו זעזועי התקופה לשינוי בדעותיו?

השקפות ומגמות

להלן אנסה לבדוק, על-פי תכנם של מיסמכים אחדים מימי ראשיתי של "הנציגות הארצית", באיזו מידה משתקפות תמורות השעה שמסביבה בתפיסת ראשי יהדות גרמניה. אתעכב ביחוד על גילוי הדעת הראשון של "הנציגות הארצית" מיום 21.9.1933, ארבעה ימים אחרי יסודה, שנתחבר לאחר דיונים יסודיים ונועד לשמש מצע רעיוני ותכנית להנהגה בדרכה רבת המכשולים. הוא הודפס ב"יודישה רונדשאו" ביום 29.9.1933 ותצלומו מוגש כאן לקורא. תכנו, בתוספת תזכיר הנציגות הארצית¹⁹ אל היטלר מיום 16.1.1934 והוראות ועדת החינוך²⁰ שלה מחודש ינואר 1934 מאפשר להכיר את עמדתה והתלבטותה של הנהגת יהודי גרמניה בתקופה שמאז יסודה ועד פירסום חוקי נירנברג בספטמבר 1935.

17 בחדש יולי 1939 הוקם מוסד חדש בשם Reichsvereinigung der Juden in Deutschland על פי צו השלטון, במקום "הנציגות הארצית", ובכך מתחיל פרק חדש בפרשת ההנהגה של יהודי גרמניה.

18 עיין שנתון ליאו בק א' עמ' 55.

Bundesarchiv Koblenz R43 II/543 התזכיר אף פורסם (בלי נספחים) באמצעות פרנץ מאיר ב"שני עולמות" עמ' 124-127, ת"א, 1962.

20 עיין הוראותיה בצורה מקוצרת ב" Bundesarchiv, Koblenz R 43/II/602, במלואן הן הודפסו

19 ב" J.R. מיום 16.1.1934 וב" C.V.Z. מיום 18.1.1934.

גילוי הדעת

של הנציגות הארצית החדשה של היהודים הגרמנים

בימים, שהם חמורים וקשים, כפי שהיו אך לעתים רחוקות בהיסטוריה היהודית, אך שהנם גם רבי חשיבות, כמו שהיו רק מעטים כמותם, הוטל עלינו לשמש כהנהגה ובנציגות של היהודים הגרמנים על-פי החלטתם המאוחדת של אגודי הקהילות, של הארגונים היהודים הגדולים ושל הקהילות הגדולות בגרמניה.

לא היה בכך חלק לשום מחשבה מפלגתית ולשום משאלה סיעתית, אלא אך ורק להכרת העובדה, שהחיים והעתיד של היהודים הגרמנים מותנים כיום באחדותם ובליכודם. משום כך התפקיד הראשון הוא להפוך אחדות זו לגורם חי. כל ארגון וכל אגודה יוכו להכרה בכוחם החי ובתחום תפקידם. אולם בכל התפקידים הגדולים והמכריעים יש מקום לחטיבה אחת בלבד, והיא הרשות המאוחדת של היהודים הגרמנים. מי שכיום הולך בדרכים נפרדות, ומי שמוציא את עצמו כיום מן הכלל, הוא חוטא לחוק הקיום של היהודים הגרמנים.

במשטר המדינה החדש נשתנתה כליל עמדת הקבוצות השונות, גם של אלה שהן רבות מספר וחזקות מאתנו לאין שעור. תחיקה ותנהלה כלכלית — יש להן הדרך המכוונת, הקולטת והפולטת. עלינו להכיר בכך ללא אשליות. רק אז נוכל להבחין בכל אפשרות מכובדת ונהיה מסוגלים להיאבק על כל זכות, על כל מקום ועל כל מרחב מחיה. היהודים הגרמנים יוכלו לעמוד במבחן בתור קבוצה יוצרת וכן מקבלת ונותנת עבודה במשטר המדינה החדש.

רק בשטח אחד, אך בשטח מכריע, מותר לנו להגשים מחשבות משלנו ותפקידים משלנו. זהו שטח החיים היהודיים והעתיד היהודי שלנו. פה נצבים לפנינו התפקידים העקריים.

יש למלא חובות חדשות של חנוך יהודי, יש להקים תחומים חדשים לבתי ספר יהודיים ולשמור ולהגן על הקיימים, בכדי להקנות לדור הגדל והמתפתח יציבות נפשית, כוח התנגדות פנימית וחוסן גופני, יש להכשיר את הנוער שלנו למקצועות ולהחלפת תעסוקות מתוך בחירה שקולה, בכדי שיהיה עתיד לחייהם. כל הקיים וכל דבר שהחלו בו יש ללכד, בכדי לעזור ולסייע. יש להתנגד לכל גורם מחבל ולהקדיש את מלוא הכוח לבנין המושתת על היסוד הדתי של היהדות.

רבות משטח בטחוננו הכלכלי בעבר, צומצם או נטל מאתנו, יהודי גרמניה. בתוך התחום שנשאר לנו יש להוציא את הפרט מבדידותו. התחברות מקצועית והתאגדות, במידת המותר, יכולות להעלות כוחות קיימים ולתת סעד לחלש, ויכולות להעמיד נסיונות וקשרים לשימוש הכלל. בפני חלק מאתנו תחסם הדרך לעבודה ולפרנסה על אדמת גרמניה. לפנינו ההכרח הברור וההיסטורי, העומד כעובדה שבפניה מתבטלות כל הטענות והמענות, להכין לנוער שלנו מרחב חדש. הדבר הפך לתפקיד גדול, לגלות מקומות חדשים ולפלוס דרכים חדשות, כמו באדמת הקודש של א"י, שהשגחה העליונה הועידה לה תקופה חדשה, וכן בכל מקום, שבו יוכלו יהודי גרמניה להוכיח אופי, חריצות ופעילות, מבלי לגזול מחיה מאחרים, אלא להרבותה למענם.

בענין זה וביחס לכל השאר, אנחנו מצפים לסיוע מתוך הבנה מצד השלטונות וליחס כבוד מצד עמיתנו האזרחים הלא-יהודים, שעמם אנחנו שותפים ברגשי אהבה ונאמנות לגרמניה.

אנחנו סומכים על תחושת השותפות החיה ועל רגש האחירות של היהודים הגרמנים, וכן על רוח העזרה הנכונה-לקרבנות של אחינו בכל מקום.

נעמוד ביחד ונפעל ביחד מתוך בטחון בצור ישראל ולמען כבודו של השם היהודי. מי יתן ומתוך הסבל של ימינו אלה תקום מחדש דמותו של היהודי הגרמני.

הנציגות הארצית של היהודים הגרמנים

ליאו ביק

זיגפריד מוזס — ברלין
יעקב הופמן — פרנקפורט דמיין
פרנץ מאיר — ברסלאו
היינריך שטהל — ברלין

אוטו הירש — שטוטגרט
רודולף קלמן — קלן
ליאופולד לנדנברגר — נירנברג
יוליוס ל. זליגמן — ברלין

Kundgebung

der neuen Reichsvertretung der deutschen Juden

In Tagen, die hart und schwer sind, wie nur je Tage der jüdischen Geschichte, aber auch bedeutungsvoll, wie nur wenige gewesen, ist uns durch die gemeinsame Entschließung der jüdischen Landesverbände, der großen jüdischen Organisationen und der Großgemeinden Deutschlands die Leitung und Vertretung der deutschen Juden übertragen worden.

Kein Parteigedanke, kein Sonderwunsch hat darin gesprochen, sondern allein und ganz die Erkenntnis dessen, daß Leben und Zukunft der deutschen Juden heute durch ihre Einigkeit und ihren Zusammenhalt bedingt sind. Darum ist es die erste Aufgabe, diese Einheit lebendig werden zu lassen. Jede Organisation und jeder Verband sollen in ihrer Lebenskraft und in ihrem Aufgabenkreise anerkannt sein, aber in allen großen und entscheidenden Aufgaben darf es nur die eine Gemeinschaft, nur die eine Gesamtheit der deutschen Juden geben. Wer heute Sonderwege geht, wer heute sich ausschließt, hat sich an dem Lebensgebote der deutschen Juden vergangen.

Im neuen Staate ist die Stellung der einzelnen Gruppen, auch derer, die weit zahlreicher und stärker sind als wir, eine ganz andere geworden. Gesetzgebung und Wirtschaftsführung haben ihren gewiesenen Weg, eingliedernd und ausgliedernd. Wir sollen dies einsehen ohne Selbsttäuschung. Nur dann werden wir jede ehrenvolle Möglichkeit beobachten können und um jedes Recht, um jeden Platz, um jeden Lebensraum zu ringen imstande sein. Die deutschen Juden werden als arbeitnehmende und arbeitgebende schaffende Gemeinschaft im neuen Staate sich bewähren können.

Eigene Gedanken, eigene Aufgaben zu verwirklichen, ist uns nur auf einem Gebiete, aber einem entscheidenden, gewährt, auf dem unseres jüdischen Lebens und unserer jüdischen Zukunft. Hier sind die bestimmtesten Aufgaben gestellt.

Neue Pflichten jüdischer Erziehung sind zu erfüllen, neue Bereiche jüdischer Schule sind zu schaffen und alte zu wahren und zu schützen, damit dem heranwachsenden Geschlechte seelische Festigkeit, innere Widerstandskraft, körperliche Tüchtigkeit gegeben werde. Zu Berufen, die ihr einen Platz im Leben zeigen, soll unsere Jugend in besonnener Auswahl herangebildet und umgeschichtet werden, damit ihr Dasein seinen Ausblick gewinne. Das Bestehende wie alles Begonnene und Versuchte soll hier zusammengeführt werden, um zu helfen und zu stützen. Allem Zersetzenden soll entgegengearbeitet, dem Aufbau auf dem religiösen Fundament des Judentums alle Kraft geweiht werden.

Viel von einstiger wirtschaftlicher Sicherheit ist uns deutschen Juden genommen oder beeinträchtigt worden. Innerhalb dessen, was uns bleibt, soll der Einzelne aus der Vereinzelung herausgeführt werden. Ständische Verbindungen und Zusammenschlüsse, soweit zulässig, können vorhandene Kräfte erhöhen und dem Schwachen einen Rückhalt geben, können Erfahrungen und Beziehungen für alle nutzbar machen. — So manchem wird die Stätte der Arbeit und des Berufes auf deutschem Boden versagt sein. Vor uns steht als Tatsache, der gegenüber alles Fragen und Meinen aufhört, die deutliche, geschichtliche Notwendigkeit, unserer Jugend Neuland zu bereiten. Es ist zur großen Aufgabe geworden, Plätze zu erkunden und Wege zu bahnen, wie auf dem heiligen Boden Palästinas, dem die Vorsehung eine neue Zeit gefügt hat, so überall, wo Charakter, Fleiß und Tüchtigkeit des deutschen Juden sich bewähren können, niemandem Brot nehmend, sondern anderen Brot schaffend.

Hierfür wie für alles das andere erhoffen wir den verständnisvollen Beistand der Behörden und die Achtung unserer nichtjüdischen Mitbürger, mit denen wir uns in der Liebe und Treue zu Deutschland begegnen.

Wir bauen auf den lebendigen Gemeinschaftssinn und das Verantwortungsbewußtsein der deutschen Juden wie auch auf die opferwillige Hilfe unserer Brüder überall.

Wir wollen zusammenstehen und im Vertrauen auf unseren Gott für die Ehre des jüdischen Namens arbeiten. Möge aus dem Leiden dieser Tage das Wesen des deutschen Juden neu erstehen!

Die Reichsvertretung der deutschen Juden

Leo Baeck

Otto Hirsch-Stuttgart

Rudolf Callmann-Köln

Leopold Landenberger-Nürnberg

Julius L. Seligsohn-Berlin

Siegfried Moses-Berlin

Jakob Hoffmann-Frankfurt am Main

Franz Meyer-Breslau

Heinrich Stahl-Berlin

הדבר הראשון, הניכר בגילוי דעת זה, הוא אמונת „הנציגות הארצית” בעתיד היהודים בגרמניה ושאיתה לעשות למען ביצור קיומם בתוכה. זה היסוד, שעליו הושתתו שאר העקרונות וסעיפי תכנית הפעולה המפורטים בו. אופטימיות זו בכושר העמידה של יהדות גרמניה במצוקת השעה — כיצד היא מתישבת עם דעת גדולים? לִי אִוּ בִּק הַכְרִיז, כִּי „ההיסטוריה בת אלף השנים של יהודי גרמניה הגיעה לקיצה”²¹ וְקֹרֵט בְּלוֹמְנֵפֶלֶה, מנהיגם של ציוני גרמניה, הזהיר כבר בספטמבר 1932 בוועידת הצירים בפרנקפורט מפני הסכנה הצפויה לבוא ולא הסתיר, שהוא חוזה שחורות.²² גם למחנה הלא-ציוני, אשר היה מאורגן ב„אגודה המרכזית” רבת המספר וההשפעה לא יכלו להיות אשליות בדבר יחסו וכוונותיו של הנאציזם ליהודים. בטרם הגיע היטלר לשלטון הקימה „האגודה המרכזית” לשכה לחקר הנאציזם, מטרותיו ושיטותיו,²³ שלא נעלם מעיניה תוכן הסתתם של חסידי הרייך השלישי נגד היהודים.

על מה, איפוא, ביססה „הנציגות הארצית” בהצהרה שלפנינו את תחזיתה האופטימית בדבר יכולת עמידתם של יהודי גרמניה במצוקת השעה? שלוש הן הנקודות המאפשרות להכיר את דעתה בענין זה, אם גם בעקיפין.

1. אמונתה בכוח חיותם (על זה מדובר בפסקה 2 בקשר לאגודות ולאירגוני היהודים).
2. אמונתה בכוח אחדותם (בפסקה 2: „...שהחיים והעתיד של יהדות גרמניה מותנים כיום באחדותם ובליכודם”).

3. אמונתה בכוח עבודתם (פסקה 3: „היהודים הגרמנים יוכלו לעמוד במבחן בתור קבוצה יוצרת וכן מקבלת ונותנת עבודה במשטר המדינה החדש”).

תוכן הסעיף האחרון הזה, המדגיש את כושר עבודתם, אף עלה בקנה אחד עם הצהרתוֹ תיהם של מיניסטריוני הכלכלה והעבודה,²⁴ שחזרו באותם הימים והבטיחו, כי פעילותם הכלכלית של היהודים לא תופרע. הדגשה זו של גורם עבודת היהודים מעניינת מבחינה נוספת: האם אין היא מזכירה במידת־מה את גישתם של ראשי הגיטאות בארצות הכיבוש, למשל של חיים רומקובסקי בגיטו לודז'²⁵ ואחרים, שהבליטו את כושר עבודתם של היהודים למען המאמץ המלחמתי של גרמניה, כדי להוכיח לאדוניהם הנאצים את תועלתם ולהנצל ע"י כך מכליון.

עם קריאת קטעים ספורים אלה, המרמזים על מה ביססו את הערכת סיכוייהם לעתיד היהודים בגרמניה מתקבל הרושם, שמחברי המסמך שלפנינו, אינם מפרטים בנקודה זו את דעתם במלואה. נראים הדברים, כי אופטימיותם בעתידם על אדמת גרמניה יותר משנבעה מהפרזתם בכוחו של הקיבוץ היהודי שם, (כפי שעלול להתקבל בטעות מן המובאות שלעיל), הינה פרי הערכתם הממעטת בזדון לבו של השלטון ובחומרת הסכנה הצפויה ממנו. רבים בציבור יהודי גרמניה סברו אותה שעה, שעם שוך הסערה המהפכנית הראשונה, יוקל להם ממילא. לדעתם, כעבור זמן יצטרכו השליטים החדשים להחליט על מיתון הקו לגביהם.

21 עיין Leo Baeck, Festschrift, London 1953 עמ' 72.

22 עיין J.R. מס' 74—73 מיום 16.9.1932, עמ' 354—353.

23 פרטים מאלפים על כך עיין ב„שני עולמות” עמ' 577—566. שם מתאר הנס רייכמן, שעמד בראש הלשכה, את פעולתה.

24 עיין C.V.Z. מיום 3.8.33, 27.7.33, 29.6.33 וביחוד כמוסף מס' 45 מיום 23.9.33. כמוכן, מביא הגליון מיום 1.9.33. את דבריו של שר־הכלכלה הגרמני מיום 1.9.1933.

25 עיין שאול אש, „גרמני בגיטו לודז'”, אמות י"א, עמ' 40 ניסן־אייר תשכ"ד.

ביחוד בהתחשב בעמדות שתפסו בחיים הכלכליים וכן נוכח דעת המדינות והקהל בעולם. אז יגיע, לדעתם, הרגע להסדר עמם בשאלה היהודית, שיבטיח את עתידם במדינה. הכרוז תיהם הנ"ל של מיניסטריוני הכלכלה והעבודה ושל גורמי מפלגה ושלטון אחרים נתפרשו בעיניהם כדברי הרגעה. הם הסיקו מהם, כי טרם נתגבש בממשלה קו קיצוני נגדם. חיזוק לכך מצאו בעובדה, שלפי שעה — ולמעשה עד לפירסום הוראות הביצוע לחוקי נרנברג — חסרה הגדרה חד־משמעית בחוק בנוגע למעמד היהודים במדינה. בכך ראו הם פתח לתקווה, כי גם ברייך השלישי יצליחו להבטיח לעצמם זכויות.

יסוד נוסף לאופטימיותם קשור באישיותו של נשיא המדינה הישיש הינדנבורג, "יהודי גרמניה חדורים אמונה עמוקה, שנאמנותו לחוקה, רגש הצדק שבלבו וזיקתו של כב' נשיא הרייך לכל חלקי העם הגרמני — והרי הם המשיכו לראות עצמם כחלק ממנו א.מ.) לא יסבלו התקפה על הזכויות החוקיות של חלקים מן האחדות הלאומית".²⁶ ואמנם יחידים וארגונים יהודים פנו להינדנבורג בבקשם התערבותו לטובתם.²⁷ חוגים שונים אף נתעודדו באמונתם, כי השלטון הנאצי לא יאריך ימים.²⁸ הם קיוו, כי תקום התנגדות מבפנים העם, במיוחד מצד הצבא. אחרים סמכו על כך, שתגובת המעצמות על מדיניות החוץ התוקפנית של היטלר תביא למיגורו.

גילוי־הדעת שלפנינו מרמז על שיקול נוסף. על פיו מסתבר, שחשבו, כי הפסקת השתתפותם של היהודים בחיים הציבוריים והתרבותיים במדינה ונכונותם להצטמצם בתחום הפנימי־יהודי תניח את דעת השליטים החדשים.²⁹

אין גם לפסוח על גורם שחלקו באחריות לאמונתה של "הנציגות הארצית" בעתיד קיומם בגרמניה טעון בדיקה: כוונתי, לדעתם של מנהיגי יהדות הארצות החפשיות, שאתם התיעצו וקיימו קשר ראשי יהדות גרמניה. אסתפק רק בציון תיאורו של קורט בלומנפלד, המספר על דברי ההרגעה המטעים של וייצמן ונחום גולדמן חדשים ספורים לפני עלות היטלר לשלטון.³⁰ דברים אלה מעוררים מחשבה בנושא זה, שכאמור, מחייב מחקר יסודי.

אך ישנם יסודות בעלי אופי לא־פוליטי, שבהם חייבים לראות מקור ראשי לתקוותם זו. נפשם של יהודי גרמניה היתה קשורה בעבותות, במורשת הגרמנית ובארצה ודברי המשפט הראשון בתזכיר "הנציגות הארצית", מינואר 1934, אודות היהודים, "שהם מושרשים בגרמניה ובתרבות גרמנית" מביעים זאת בבירור. הסימביוזה הגרמנית־יהודית היתה מציאות קיימת ובחותמה נטבע הווי הדור. בגילוי הדעת ניתן ביטוי לרגשי מסירותם לגרמניה אף בשעה קודרת זו, במלים הבאות: "...שעמם אנחנו שותפים ברגשי אהבה ונאמנות לגרמניה". (— הכוונה לתושבי המדינה הלא־יהודים — א.מ.) הצהרת מסירות זו, אין לראותה כמס־שפתיים כפוי מפי אנוסים, כיוון שהנציונל־סוציאליסטים חזרו וצדדו בדיס־

26 עיין עתון C.V. מיום 2.2.33.

27 עיין במסמך מתוך Dokumente der Reichkanzlei מיום 23.2.1933 02-E 611915/16/14

וכן 13-E 611932/3/4 מיום 3.4.1933.

28 עיין א"צ תיק S7/16 מיום 15.3.35, שם מוסברת הסגנותה של "הנציגות הארצית" ורתיעתה מצעדים החלטיים מתוך אמונה זו.

29 ג"ד, משפט אחרון בפיסקה שלוש ומשפט ראשון בפיסקה ארבע.

30 קורט בלומנפלד, שאלת היהודים כחוויה, ירושלים, תשכ"ד, עמ' 177—178.

מילציה.³¹ בהעדיפם לאומיות יהודית, המעוררת לעליה לא"י, על פני פטריוטיזם גרמני של יהודים, המחייב כמובן השארותם בגרמניה. גם עתה נשארו גילויים רבים לתחושת השותפות הפנימית בין מורשת-ישראל ואשכנז,³² שרווחה שם במחנה המתבוללים והציונים³³ כאחד וחזקה כמובן את קשריהם לגרמניה.

אף למסורת ההומניסטית של חינוכם ולאווירה הליברלית, שבה גדלו ופעלו, חלק באופטימיותם לגבי המשך קיומם בתוך גבולות אשכנז. תופעת שלטון הרשע ושיטותיו האלימות היו מעבר לסולם הקטגוריות, שלפיהם הורגלו לשפוט את המתרחש. רבים המשיכו, משום כך, בעצם ימי הרדיפות לבטוח „בגרמניה האחרת” השמורה,³⁴ לדעתם, בלבנות התושבים ולכן אף ציפו ל„יחס של כבוד מצד עמיתינו האזרחים הלא-יהודים”,³⁵ שבבוא העת תגבר על חזיון התעתועים הנאצי ותקום שוב לתחיה. אשליה נעלה זו הניעתם לקריאה המשולשת: נגד אווירת יאוש — נגד נטישת עמדות כלכליות ונגד מנוסת בהלה, שחזרה ונשתנתה אז בעתונות היהודית.

העמדה לבעיית ההגירה

יחס הנציגות לבעיית ההגירה נובע, כמובן, מגישתה לשאלת קיומו או חלולו של הציבור היהודי בגרמניה. בראותה כחובתה הראשונה לדאוג להמשכתו, ולא להיסולן של קהילות ישראל באשכנז, חיפשה זמן רב את הפיתרון לא ביציאה מגבולות הרייך, אלא בתוך תחומיו. „מטרתה היא חיים יהודים חזקים ומכובדים על אדמת גרמניה בתוך המדינה הגרמנית”, כותב אוטו הירש על עמדת „הנציגות הארצית”.³⁶

31 ואלה דברי ברנדט, ראש סוכנות הידיעות הגרמנית בפרשנותו לחוקי נירנברג, לפי „ידישה רונדישאו” מיום 17.9.1935: „בכך הובע באופן ברור, שלעם הגרמני אין שום טענות נגד היהודי, כל עוד ברצונו להימנות על העם היהודי ולפעול לפי כך, אולם שהוא (הגרמני) דוחה מצד שני לראות ביהודי את בן-העם הגרמני ולהכיר בזכויותיו ובחובותיו השווים לאלה של הגרמני”. עיין גם דברי ל. לנדס ב־ Volkischer Beobachter מיום 25.4.1934.

32 עיין לדוגמא בדברי מרטין בובר, שנתפרסמו בספרו Die Stunde und die Erkenntnis, Reden und Aufsätze, 1933-35, Berlin 1936, מיום 7.7.1933 (ולא, כפי שכתוב בספר הנ”ל בטעות, בחודש יוני 1933): „...כיוון, שאנחנו בעלי אופי מעורב במאה אפנים מבחינה נפשית-רוחנית ומהודקת לחיים, לשפה, למבנה, ולגורלם של העמים, — עובדה שאינה נוגעת לשכבה העליונה גרידא, אלא למעמקי הוויתנו, וכשקיימת בשעור מיוחד אצל היהודים הגרמנים, שמפגשם עם העם הגרמני היתה בעלת רצינות ראשונית, גורלית, פוריה וטראגית.”

33 למן הזמנים הראשונים מרובות העדויות לכך בקרב ראשי הציונות בגרמניה ואגודותיה. יוכיחו עמדת פרנץ אופנהיימר בשנת 1910 במאמרו: Stammesbewusstsein und Volksbewusstsein, שנתפרסם ב־ Die Welt, 18.2.1910, עמ' 139-143 וכן הופעתו יחד עם קבוצת בודנהיימר-שטרוק-פרידמן בוועידת פוזנא 1912, או קול הקורא מטעם התאחדות ציוני גרמניה, שהצטרפה לו גם אגודת הסטודנטים הציונית ק.י.פ. (עיין J.R. מיום 7.8.1914) והתגייסותם הנלהבת בטרם הגיעו לפרקם של קבוצות נוער ציוניות. פטריוטיותו הלוהטת של המחנה המתבולל אינה מצריכה ראיה, ותוכן בטאוניהם C.V.Z. וכן Der Schild מראים את גילוייה עוד בימי הרייך השלישי.

34 געגועי הערצה ל„גרמניה האחרת” מצאו להם מהלכים גם בבת-הספר היהודיים ואפילו הציוניים בתקופה זו עיין בתיאורו של הנס גרטנר, „בעיות של ביה”ס היהודי בתקופה הנאצית”, שנתון ליאו בק מס' ו. עמ' 132-134, שמספר על כך לפי נסיונו האישי כמורה בבי”ס „תיאודור הרצל” בברלין.

35 עיין ג”ד פסקה 7.

36 עמ' Der Morgen, Febr. 1934, 489 השווה לכך את הדברים C.V.Z. מיום 14.9.1933.

מאידך, נוכח איבת השליטים ונישולם ההולך וגובר של רבים מעמדותיהם הכלכליות הכירה היא בעובדה, שמעבר לכל מחלוקת אידיאולוגית קיים ההכרח הברור ליצור אפ" שריוות להגירה.³⁷ כאמור, לא היתה כוונתה בזה להגירה המונית, כי אם ליציאת בני נוער בלבד ("לארץ-ישראל — וכן לכל מקום אחר") כפי שמדגיש גילוי הדעת, ואפילו זה נאמר שם רק לגבי אלה, שמקורות פרנסתם נחסמו בפניהם. ליאו בק ניסה שנים לאחר זאת להסביר,³⁸ מדוע צדדו הוא וחבריו אותה שעה בזכות הגירת צעירים בלבד. אך דומני, שהטעם היה שונה מתוכן נימוקיו. באותו זמן לא היתה למנהיגות היהודית בגרמניה, ולא מחוצה לה, תחושה של סכנת הכליון ואף לא תודעת הצורך בדחיפות ההצלה. דברי "הנציגות הארצית" בגילוי הדעת הנ"ל ותכניותיה לעתיד יעידו, וכן גם חוסר תנופתה בשטח זה בשנים הבאות. מובן הדבר, שבמשך כל אותה תקופה עשו גורמים ציוניים ("החלוץ", "בח"ד", "ההתאחדות הציונית", המשרד הא"י וכו') ו"חברת עזרה" רבות בתחום זה. לעומתם, היתה פעילותה של "הנציגות הארצית" כרשות עליונה של הציבור היהודי בגרמניה מוגבלת למדי. גרמו לכך סיבות שונות: קודם כל, אותם דברי עתונות ונאומים של עסקנים גרמנים,³⁹ שבהודיעם ברבים, כי ליהודים יותר לשבת על אדמת גרמניה, אם אך יבדלו מחייה הציבוריים והפוליטיים הרדימו את ערנותה של היהדות הגרמנית לגבי שאלת ההגירה. חלק בגישתה הרפה של "הנציגות הארצית" לגבי נושא זה יש גם לעובדה, שחוגים רחבים מיהדות גרמניה דבקו בעקרונות מימים עברו, שחסמו בפניהם אפיקי יציאה והצלה. בגלל מעצורים אידיאולוגיים דחו חברי "ברית חיילי החזית היהודים" במשך שנים כל צורה של הגירה ממולדתם הגרמנית,⁴⁰ ואנשי "האגודה המרכזית" היו בעלי עמדה דומה, אם כי פחות עקבית. גם העובדה, שבמחנה הציוני נחשבה אז פעולת עידוד להגברת היציאה מגרמניה לארצות מעבר לים, מחוץ לא"י, כמנוגדת לחובות הציוניות,⁴¹ לא שימשה תמריץ להגירה המונית. וזה בתקופה, שאפשרויות העליה ארצה מגרמניה היו בהכרח מצומצמות עקב הגברת מכסת הרשיונות הכללית מטעם ממשלת המנדט. "הכשרה ממושכת ויסודית", "מיון קדמי של המועמדים לעליה" ו"הגירה מסודרת" נחשבו כעקרון בל יעבור. זהו שאמרנו למעלה: התחושה של סכנת הכליון ותודעת הצורך בדחיפות ההצלה, טרם נתעוררו אותה שעה.

טעות לחשוב, שבדרישתה להכשרה מקצועית⁴² שאפה "הנציגות הארצית" רק להכנת מועמדים להתישבות בארצות חוץ. לפחות באותה המידה היא ראתה בה דרך להבטחת פרנסותיהם בגרמניה של אותם היהודים, שנושלו מעיסוקיהם הקודמים בגלל גזירות השלטון. בתזכיר הנציגות לשלטון מינואר 1934,⁴³ וכן בדבריו של אוטו הירש,⁴⁴ מנהל משרדי "הנציגות הארצית" ויד ימינו של ליאו בק, מדובר בצורך להעביר יהודים ממקצועות אקדמאיים לחקלאות, יערנות או מלאכה בגרמניה, ענפים, שאחוז היהודים בהם היה זעום. לביצוע הדבר אף ביקשה "הנציגות הארצית" בתזכיר הנ"ל את עזרת

37 עיין ג"ד, פסקה 6.

38 שנתון מכון ביק א', עמ' 53.

39 עיין C.V.Z. מיום 28.2.1935 עם דברי נאום של דר' ליפרט.

40 J.R. מיום 27.2.1934.

41 עיין א"צ S7/16 (A) (1934-35) מיום 15.3.1935 וכן S7/16 (B) (1935-36) מיום 21.2.1936.

42 ג"ד, פסקה 5.

43 עיין הערה מס' 19.

44 עיין Der Morgen, Febr. 1934, S 438.

הממשלה. מובן, שתנאי מוקדם להצלחת תוכנית זו היה בהקניית הכשרה מקצועית מתאימה למועמדים.

מנקודת ראות כפולה זו איפוא, יש להביט על יחסה החיובי של „הנציגות הארצית“ למפעל ההכשרה המקצועית: כהכנה להגירת בני נוער לחו"ל וכאמצעי לקליטת מנושלים בענפי עבודה חדשים בתוך גרמניה,⁴⁵ לשם ביסוס קיומם על אדמתה.

דבריו הבאים של אוטו הירש יכולים לשמש סיכום לקו ההנהגה היהודית בימי ראשיתה בשאלת ההגירה: „היא מביטה על ההגירה כמוצא-של-דחק שהוא נחוץ, ואפילו חשוב בהיקף מסויים, אך לא כעלה דרך.“⁴⁶ „...als... Ausweg, aber nicht als den Weg.“

כדי להבטיח את יציבותה הפנימית של יהדות גרמניה ולבצר את כושר קיומה בתחומי הרייך — אז מטרתה הראשית של הנציגות — היא רואה לפניו בגילוי-דעתה הנ"ל את הדרכים הבאות:

(1) הגברת הליכוד הפנימי; (2) הדברות עם השלטון לשם הסדר בעיותיהם; (3) טיפוח החיים היהודיים פנימה; (4) מאבק על זכויות. להלן אעמוד על כל אחת מהן בנפרד:

1. הגברת הליכוד הפנימי היה בעיניה בחינת צו השעה ו„מי שכיום הזה הולך בדרכים נפרדות, מי שמוציא את עצמו מן הכלל, חוטא לחוק הקיום של היהודים הגרמנים“.⁴⁷ דברים אלה אמורים לגבי שלוש קבוצות בדלניות.⁴⁸ שמאנו להצטרף ל„נציגות הארצית“ והן: (א) האורטודוקסיה הסיפרטיסטית, אשר קיימה בכמה ערי גרמניה גם מסגרת קהילתית, נפרדת. (ב) מפלגת „ציוני המדינה“ ובראשה קרסקי, שלא היתה אלא שלוחה של המפלגה הריביוניסטית, (ג) „קבוצת נאומן“.⁴⁹ שדגלה בלאומנות גרמנית קנאית ובהתבוללות קיצונית. אך הדרישה להגברת הליכוד פירושה היה לא רק קריאה להתארגנות מאוחדת, אלא בד בבד גם תביעה למיתון הפולמוס הפנימי, שפגע בכושר עמידתם בזמן צרה. ברם, אין ליחס לקריאתם לשיתוף ולליכוד, משמעות יהודית-לאומית שפן לא הצטרפה אליה התפיסה בדבר כלל ישראל בעולם. הם התכוונו לרשות מאוחדת ליהדות גרמניה על כל זרמיה, אולם ליהדות גרמניה בלבד. פה היו קבועים גבולות מסגרתה. כשמדובר בגילוי-הדעת ב„אחינו בכל מקום“⁵⁰ או „באדמת הקודש של א"י“ נזהרת „הנציגות הארצית“ לא לשוות לבאמר משמעות לאומית, מכל שפן לא להביא את הדברים בהקשר פוליטי-אקטואלי עם תגובת יהודי גרמניה. תביעתה הנזכרת להגברת השיתוף לא צמחה על קרקע ההשקפה בדבר אחדות ישראל ברחבי תבל. אך דומני, כי לא רק מניע אידיאולוגי לגישתה זו. מלבד היעדר תודעת הזדהות עם כלל ישראל מצד חוגים רחבים, שהמשיכו לראות עצמם כגרמנים, הם הודרכו בעניין זה על ידי שיקולים של זהירות פוליטית. מחשש לתגובת השלטון, ראו

45 „אנחנו מצפים לכך... שגם יהודים יוכשרו וישולבו במבנה הממלכתי לענפיו של מעמד העמלים, של הקלאות ויערנות“; כך כתוב בתזכיר הנ"ל של „הנציגות הארצית“ מחודש ינואר 1934.

46 עיין, Der Morgen, Febr. 1934, עמ' 439.

47 ג"ד, פיסקה שניה.

48 שתי הקבוצות הראשונות החליטו בשלב יותר מאוחר להצטרף לנציגות הארצית, ואלו „קבוצת נאומן“ הועירה נאסרה בסוף שנת 1935 ע"י השלטונות (על איסור „קבוצת נאומן“ עיין איו"ש בתיק Jüdische Organisationen (מיום 16.12.1935—30.11.1935) p. 75 M1/DN-25-1818

49 קבוצה זו נשאה את השם Verband national-reutscher Juden אך נקראה ברבים על שם מנהיגה הקנאי, הדר' נאומן.

50 ג"ד, פיסקה שמונה.

הכרח לתחום קו גבול בינם לבין היהודים שבשאר הארצות.⁵¹ ואשר בשורותיהם התנהלה אז פעילות מדינית לארגון חרם על תוצרת גרמניה ולהקצת מדיניות ההפלייה הנאצית בפני מוסדות בינלאומיים, ועוד, בעוד שמטרתה של הנציגות היתה אז להציג בפני ראשי הרייך את עמדת הציבור היהודי ומשאלותיו, על מנת להגיע עמם להסדר, שיבטיח את המשך חייהם בגרמניה.

**

(2) תקוות הנציגות להדברות עם השלטון היתה מבוססת על ההנחה, שגם צמרת המדינה מעוניינת בהסדר בעיית יהודי גרמניה, כחלק ממאמצייה לעבור בהקדם משלב המהפכה לתנאי יציבות במשק המדינה ובחייה הציבוריים. כמורכב האמינו אז עוד רבים בציבור היהודי, כי השלטון יאלץ כאמור, לרכך את יחסו אליהם, מתוך התחשבות במשקלם הכלכלי ובלחץ דעת הקהל והממשלות בעולם. מאחר, שבחוק המדינה נשאר (למעשה עד לפירסום הוראות הביצוע לחוקי נירנברג) במידה מסויימת מעין חלל ריק בנוגע למעמדם המשפטי-מדיני של יהודי גרמניה, כפי שצויין למעלה, היו אותם חוגים סבורים, שהדרכים עודן פתוחות להסכם שיבטיח את קיומם. „היא (—הכוונה לממשלת גרמניה — א.מ.) תצליח להביא לתיאום בין דרכי המדינה החדשה, לבין אפשרויות הקיום של יהודי גרמניה“, נאמר בפיסקה הראשונה של תזכיר „הנציגות הארצית“ הנ"ל מיום 16.1.1934, שהוגש לקנצלר הגרמני למען יצירת מגע עמו לשם מו"מ בענייניהם.

קשה לומר בביטחה, אלו הצעות הכינה או הנהלת יהודי גרמניה כבסיס להסכם המקווה. תכניות שונות רווחו אותה עת בחוגים יהודים בגרמניה. דומה, שמשני המסמכים, מגילוי-הדעת הראשון ומן התזכיר הנ"ל, מתבררת בקווים כלליים כוונתה הבאה: (א) לעמוד בשלב הראשון על קיום הוראותיהם של מיניסטרינוי הכלכלה והעבודה בדבר חופש פעולה כלכלי של היהודים ולהבטיח מניעת פעולות שרירותיות, העומדות בניגוד לעקרונן זה;⁵² (ב) לעשות את הסעיף הנ"ל בדבר חופש פעולה כלכלי לאבן-פינה של הסדר יותר רחב, המבטיח קיום היהודים בגרמניה על הבסיס הבא: (1) אמנציפציה קבוצתית Gruppenemanzipation של היהודים, או משהו מעין זה, במקום האמנציפציה האינדיבידואלית שבוטלה; (2) שילוב היהודים „במשטר המדינה החדש“ בתור „קבוצה יוצרת וכן מקבלת ונותנת עבודה“;⁵³ (3) אי-השתתפותם של היהודים בחיים הציבוריים והתרבותיים של החברה הלא-יהודית מחד-גיסא והיתר פעולתם בשטחים אלה בתוך תחום עדתם, הנבדל מן החברה הארצית — מאידך גיסא.⁵⁴

הגרעין לתכנית הנ"ל טמון ברעיון „האמנציפציה השנייה“⁵⁵ או „האמנציפציה הקבוצתית“⁵⁶ כלשון המאמרים הראשיים בעתונות היהודית מן השבועות, שקדמו ליסוד „הנציגות הארצית“. מחבריהם יצאו בהם מן ההנחה, שהפרט היהודי איבד את עמדתו כאזרח שווה דרגה במדינה, אך הביעו את תקוותם-משאלתם להכרה מצד השלטון בזכותם בתור קבוצה ובהתאם לכך במעמד הולם במשטר הקיים („היהודים הגרמנים יוכלו

51 השווה C.V.Z. מיום 13.7.1933 עמ' 274, וכן מיום 7.9.1933 מוסף 2, מס' 34.

52 עיין בתזכיר הנ"ל של הנציגות הארצית מיום 16.1.1934.

53 ג"ד, פיסקה שלוש.

54 ג"ד, פסקות ארבע וחמש.

55 עיין C.-V.Z. מיום 20.7.1933.

56 לדוגמה ישמשו המאמרים ב-C.V.Z. מיום 10.8.1933 ומיום 17.8.1933 וכן המאמר ב-J.R. מיום

16.6.1933. כמו כן עיין על מהותה של „האמנציפציה החדשה“ ב-C.-V.Z. מיום 13.7.1933.

לעמוד במבחן בתור קבוצה (Gemeinschaft) יוצרת וכן מקבלת ונותנת עבודה במשטר המדינה החדש" נאמר בגילוי־הדעת שלפנינו. אך בעוד שבצורה זו ציפו למצוא את מקומם במבנה הרייך, לא פיקפקו בכך, כי אפשרויות לביטוי עצמי, ליוזמתם ולשאיפתם לא יהיו להם מעתה אלא במסגרת החיים היהודית בלבד. ההסדר עם היטלר לא הושג ו"הנציגות הארצית" מעולם לא נענתה ע"י ראשי השלטון במאמציה להגיע עמם לפתרון מוסכם של בעיית היהודים. לעומת זאת, הולידה שאיפתם לפתח את חיי היהודים פנימה תוצאות חשובות.

בתחום הפנימי

החלטת "הנציגות הארצית" לטיפוח החיים בתחום היהודי פנימה נבעה מלכתחילה מהכרח התנאים, שנכפו עליהם. גזירות הנאצים גדרו בפני ה"לא־ארים" את חיי החברה הגרמנית ודחקום אל תוך המסגרת היהודית. בעקבות זה, נוצרה בתחילת "הרייך השלישי" מעין אוטונומיה יהודית־תרבותית בגרמניה.

נדמה, שבשאיפת ההנהגה היהודית להשקיע מאונה בעיצוב פני החיים בתחום הפנימי יש יותר מאשר השלמה ריאליסטית עם מציאות זו. מתגלית בה ההכרה, שכדי להשיב לקהל המנושלים את שיווי־משקלו הפנימי, עליו לבנות את חייו, במידה הולכת וגדלה, על יסודות עצמיים, שהם יסודות יהודיים. אמנם, אין בכך ביטוי להתעוררות לאומית־יהודית. אך לעומת דורות קודמים, שעשו כדי למעט את התוכן היהודי בהווייתם ולטשטש את צביונם המיוחד, ניכרת פה תפנית בהלך מחשבתם ומשום דרך תשובה: יש לחזק את השורשים היהודיים של קיומם, בכדי להחזיר לחייהם יציבות פנימית.

הלבטים, כיצד להגשים זאת ולמצוא משענת רוחנית חדשה היו מרובים. הוראות ועדת החינוך של "הנציגות הארצית" מחודש ינואר 1934⁵⁷ בענין תכנית הלימודים לביה"ס היסודיים ישמשו ראיה: "צביונו המיוחד של ביה"ס היהודי נטבע בחותם החוויה הכפולה — היהודית והגרמנית — שכל ילד יהודי החי בגרמניה נושאה עמו. את שתי החוויות הבסיסיות האלה חייבים לפתח במידה שווה ולהעלותם לתחום ההכרה. יש לעשותם לכוח פורה ולטפחם הן במישור של יחסי הגומלין ביניהם ובתלותם ההדדית, והן ביחסי המתח שביניהם". בהמשך הדברים נאמר בסעיף 3: "כהשלמה להוראות הרשמיות לשעורי הגרמנית יש להציג בהשפעתם ההדדית כל מה, שהקיום וההגות היהודיים חייבים לרוח הגרמנית, וכן להיפך, מה שתרמו הרוח היהודית והעבודה היהודית לבנין התרבות הגרמנית". אף אותם הקטעים בהוראות הנ"ל, המדגישים את הלימודים היהודיים, לא באו לפגום במטרה הראשית: לשמור על איזון שתי המורשות — היהודית והגרמנית — בחינוך ולטפח את מיוזגם. גם עתה, לאחר שנסוגו בלית ברירה ממסגרת החיים של החברה הנכרית, שמתוכה הודחו, אל תוך התחום היהודי, הם לא רצו בניתוק מן המורשת הגרמנית, בטוענם נגד בידול־רוחני ו"גיטואיזציה", כדברי העתונות,⁵⁸ שהצדיקה דעה זו בשעתה. ניכר, שבתוך תחומם האוטו־נומי נמשכו כיסופיהם לנכסי התרבות הגרמנית, כשבמקביל להם קיימת ההכרה בצורך לחיזוק היסודות היהודיים.

בכל זה לא מורגשת עדיין ריאוריינטציה רוחנית מעמיקה נוכח כשלון דרך ההתבוללות.

57 עיין הערה מס' 20.

58 עיין C.V.Z. מיום 10.8.1933.

עולמם הפנימי נשאר קרוע בין התחום היהודי והגרמני, ופסיחתם על הסעיפים בשדה החינוך, אך מגלה את מבוכתם של אנשי „הנציגות הארצית“, שהיתה מבוכתם של רבים מציבור יהודי גרמניה אותה שעה. בהציגם את הסימביוזה הגרמנית-יהודית כמשא נפשם בהוראות הנ"ל לבתי-הספר, ניכר כפל הפנים בגישתם לבעיות תרבות בשלב זה.

לא היה בכוחה של עמדת ההנהגה היהודית הנזכרת, כדי לספק משענת רוחנית לאלה, שנשארו נטולי-אחיזה עם נישולם החברתי מסביבתם ולחזק את כושר התגוננותם מפני פגיעות הצורך. לבטיהם בקשר למהות יהדותם וחיפוש נתיבות למורשת ישראל נמשכו ביתר-שאת ודחפום לפעילות ערה. היה בהתעוררות יהודית זו מאי-השקט של חבר אנשים, שיצר הקיום מכריהם לתור אחרי נקודת עגינה בים סוער.

תמורה חשובה חלה בהתפתחות זו, כאשר מרטין בובר ולצידו ארנסט סימון וחבר עוזרים מעולה הקימו בשנת 1934 את „לשכת התיאום להקניית השכלה יהודית למבוגרים“, מטעם „הנציגות הארצית“.⁵⁹ מטרת פעולתם היתה להפנות את אובדי-הדרך לאפיק של העמקת התוכן היהודי בהווייתם ברוח ההומניזם המקראי. בידי מורי „לשכת התיאום“ היתה מבוכת המודחים והעקורים מנוף לשיקומם הרוחני. „לא מדובר פה עוד במתן ציוד של ידיעות, אלא בחימוש לצורך הקיום“.⁶⁰ Hier geht es nicht mehr um eine Ausstattung mit Wissen, sondern um eine Ruestung zum Sein.

כך מבהיר את מגמתו בובר במאי 1934 בעלון הראשון, שיצא מטעם המוסד. בהעמידו את לימודי התנ"ך במרכז פעולתו להקניית השכלה הוא כיוון את קהל שומעיו לשיבה למקורות מורשת ישראל וחיזק בהם את האמונה בערכי המוסר כיסוד ליחסי אנוש. בדרך זו שאפו, ראשי „לשכת התיאום“, להביע את תשובת יהודי גרמניה על השפלות ורדיפות ולחשל את כוח התנגדותם הרוחנית לשונא. ואמנם היו פירות למאמציהם. חיזוק הכרת-הערך העצמי ורצון החיים בקרב יהדות גרמניה בימי הרדיפות היו מהישגיה הגדולים של פעולתם המבורכת.

חשיבות מרובה נועדת לבעיות חינוך ותרבות בכל הזמנים, על אחת כמה וכמה בעת מועקה כבדה כבימים ההם. אולם לא בשטח זה עמד אז להיחרץ גורל בית ישראל בגרמניה, אלא במישור המדיני, ולו היתה „הנציגות הארצית“ מצווה להקדיש את עיקר דעתה.

בעיית המאבק לזכויות יהודי גרמניה

וכך כתוב בגילוי הדעת בענין זה. „במשטר המדינה החדשה נשתנתה כליל עמדת הקבור צות השונות, גם של אלה, שהן רבות מספר וחזקות מאתנו לאין שיעור. תחיקה והנהלה כל-כלית — יש להן הדרך המכוונת, הקולטת והפולטת. עלינו להכיר בזה ללא אשליות. רק אז נוכל להבחין בכל אפשרות מכובדת ונהיה מסוגלים להיאבק על כל זכות, על כל מקום ועל כל מרחב מחיה.“

הפיסקה הנ"ל יכולה לשמש מפתח להבנת תפיסתה הפוליטית של „הנציגות הארצית“ ועמדתה לגבי מדיניות הרדיפות הנאצית. מתעוררת השאלה, האם היתה מגמה אקטיביסטית לדבריה („נהיה מסוגלים להיאבק על כל זכות, על כל מקום ועל כל מרחב מחיה“)⁶¹ וביטוי

59 עיין Ernst Simon, Aufbau im Untergang, Tübingen 1959 חלק מתוכן הספר מתפרסם בשנתון ליאו בק א' עמ' 104-68.

60 הדברים התפרסמו גם ב-Martin Buber, Die Stunde und die Erkenntnis עמ' 111, Berlin 1936.

להתקוממות ההנהגה היהודית נגד מדיניות האפלייה של הרייך השלישי? דומני, שיש להבין את כוונת הנאמר לפי מסורת המאבקים המדיניים של יהדות גרמניה על זכויותיה, שזכרונה נשאר גורם קיים ומנחה בתודעתה. במשך עשרות בשנים של מלחמות עקשניות להשגת האמנציפציה ולביצורה נתגבשו דרכי פעולה מסוימות בשורותיה, שהעקריות היו: (א) הפעלת השפעתה של דעת הקהל הנאור, על המפלגות, אנשי רוח, חוגי כלכלה וכו', (באמצעות הסברה בכתב ובע"פ, ב) פניות לבתי המורשים לסוגיהם (של המדינה ושל הארצות), (ג) נקיטת צעדים אצל הממשלה ומשרדיה, (ד) פניות לערכאות.

שיטות מאבק אלו צמחו במציאות של מדינת-חוק, ובמרוצת השנים נתגלה, שהיו לפר"קיים יעילות למדי. אולם המשטר נשתנה עתה כליל: דעת קהל חפשית, שאפשר לעוררה, לא היתה עוד קיימת. המפלגות, חוץ מן הנציונל-סוציאליסטית, נאלצו להתפורר. העתונות הגרמנית והרייכסטג יצאו מכלל חשבון ככוחות, שמוכנים לפעול למענם. בתי-המשפט עוותו בהמשך השנים את הדין בגלוי, משעמדו לפניו יהודים, והממשלה הנאצית עשתה את השנאה נגדם לחוק בארץ. כיצד חשבו בתנאים אלה להלחם על קיומם?

בנקיטת עמדתה ביחס למדיניות הרדיפות של השליטים לא ניכרת ריאורינינטציה פוליטית מצד הנהגת יהודי גרמניה. היא המשיכה לחשוב במושגים של "תחיקה" ו"זכויות" ("Recht"; "Gesetzgebung"), שלא במקרה הם משולבים בפיסקה הנ"ל, כשבאה לבחון את מעמד היהודים בגרמניה ואת פעולות ממשלתה לגביהם. ובמישור זה של חוק ומשפט, ורק בו, חשבו להלחם על קיומם. זוהי משמעות דבריהם שם אודות ניצול, "כל אפשרות מכובדת" למאבק. לומר, שלא יתנו ידם לפעולות עוינות למשטר, ובפרט לא לאחת משלוש הדרכים, שהתעמולה הנאצית האשימה בהם אז את היהודים ושופרות זעקו חמס בגללם: (א) לתעמולת-זוועה (Greuelpropaganda); (ב) לשתוף עם תאים מחתרתיים (ג) להסתה לחרם על סחורות גרמניות בחו"ל.

מעשי "הנציגות הארצית" בהמשך הימים הוכיחו, שנשארה נאמנה לתפיסתה הליגליסטית ללא סטיות. גם בשעה שפקודות השלטון באו לנשל את היהודים ולהרוס את קיומם היא לא השתחררה ממנה. "הנציגות הארצית" לא עוררה את יהודי גרמניה לעקיפת החוק העויין, להברחת רכושם לחו"ל לצורך הצלתו וכדומה. מכל שכן לא להתנגדות פעילה, בצורה של חבלה בסדרי המדינה העויינת או של נסיון לקשר נגד שליטיה. קו הלוויאליות לפקודת השלטון ולחוקיו מתלווה לגישתה לכל אורך דרכה. אך מי ידע או לאמר, מה היו צורות ההתנגדות המתאימות בנסיבות ההיסטוריות של אז ומה בכלל היו הסכויים למאבק יהודי גרמניה בתנאי משטר אימתני?

אם כזאת היתה עמדתם, כיצד חשבו בכלל להלחם על זכויותיהם? רדיפות היהודים התבטאו אז לא רק בדיני הפליה ונישול ממלכתיים. למעשה, התנהלה מלכתחילה מדיניות האיבה הנאצית נגדם בשני מסלולים מקבילים: מחד גזירות, שלא היו אלא הסוואה לשרירות הלב במעטה של הוראות שלטון רשמיות, ומאידך — התנכלויות מצד גורמים שונים: חדשות לבקרים נתפרסמו פקודות מטעם ראשי המפלגה הנאצית באיזור, הוצאו הוראות שרירותיות של עיריות או ארגונים נאציים, ללא אחיזה בחוק; נערכו חיפושים בבתי יהודים ומאסרים ללא אסמכתא משפטית; אירעו מעשי פגיעה בגוף וברכוש יהודי גרמניה. אך בעיקרו של דבר, השלימו שני המסלולים זה את זה וספקו שדה תמרון נוח בידי הנציונל-

61 השווה לעומת זאת את הדברים הבאים מתוך קול הקורא של "הנציגות הארצית" הישנה,

סוציאליסטים לביצוע מזימותיהם. כנגד ההתנכליות הנזכרות, היה בדעת „הנציגות הארצית“ להיאחזו בחוק הקיים ולפעול למניעתם.⁶² מתוך ראייתם את המדינה ואת יחסה ליהודים במסגרת המושגים של חוק ומשפט התקשו להבין, כי פעולות שרירותיות אלו אינן אלא חלק אינטגרלי של האווירה האימתנית של המשטר.

ומה הן הדרכים הליגליות, שלדעתם נשארו לפניהם למאבק זה לזכויותיהם? הם בחרו בדרך המקובלת זה דורות אצל יהודי גרמניה, והגישו ביאנואר 1934 את העצומה הנזכרת לשלטון, מתוך תקווה, להגיע עמו להסדר שיבטיח את קיומם. בהסתמך על גרמניותם כיהודים גרמנים ועל החוק שעודנו מתיר ליהודים פעילות כלכלית,⁶³ ובטענם בשם ה־raison d'état הם ביקשו לפעול נגד חומרות והגבלות, שלא היתה להם אחיזה במשפט לשלטון, מתוך תקווה להגיע עמו להסדר, המבטיח את קיומם. בהסתמך על גרמניותם הקיים, אך לא עלה בדעתם, לא בתזכיר זה ולא בהודמנות אחרת, לערער בפני השלטון על עצם מדיניות ההפליה ולהתקומם נגד יסודות הסדר הגזעני. פה מתגלה ההבדל העצום בין הסיטואציה ההיסטורית בימי גייגר וריסר, שנלחמו שכם אחד עם הבורגנות הגרמנית בחוק, המקפח את היהודים, לבין האווירה האימתנית של משטר טוטליטרי, שלא השאירה מקום לערעור על עקרונותיו. לכך יש עוד להוסיף עתה את עובדת בדידותם של היהודים במדינה הנאצית.

„הנציגות הארצית“ אף מודיעה במשפט קצר ופסקני, כי חייבים להשלים עם העובדה הגורלית שהאמנציפציה בטלה ומבוטלת, ומוסיפה בשם הריאליזם „עלינו להכיר בכך ללא אשליות“.⁶⁴ מה שנחשב בעיני דורות של יהודי גרמניה כהישג מדיני עליון אבד בכוח גזירות הממלכה החדשות, והיא אף מודה בכך ברבים. נסתיים פרק חשוב בתולדות יהודי אשכנז ומתחילה תקופה חדשה בשבילם. אולם מבעד להשלמה זו ורצון ההסתגלות ניכרים השאיפה „לאמנציפציה שניה“⁶⁵, כלשון הימים ההם, ומאמציה להשיג הסכם עם ראשי המדינה להבטחת עתידם. אמנם אין בכך גילוי של התמרדות נגד פעולות השלטון, אך גם לא כניעה גמורה בפניו. אם נוסיף לזה את חיפושיה אחרי אפשרויות להלחם על זכויות הציבור היהודי במסגרת החוקים הקיימים, מתברר, כי בתגובת ההנהגה היהודית בגרמניה, משולבים בתקופה זו הנכונות להסתגל למציאות העכורה וביטויים לא־השלמה עמה בעת ובעונה אחת.

הנציגות לא נענתה על פניותיה לקנצלר ותזכירה הנ"ל מיאנואר 1934 ואף מאמצים דומים היו ללא הועיל. משנתחוויר לה שהגיעה בדרך זו למבוי סתום, היא לא גבשה תוכנית מדינית אחרת, אלא זנחה את המחשבה למאבק פוליטי לשם פתרון בעיית יהודי גרמניה. מאמציה אצל השלטונות צומצמו מעתה בשטח השגת הקלות למען יחידים ובענייני הכלל. בעקבות מו"מ, שניהלה עם פקידי ממשלה בכירים, נתאפשרה הרחבת רשת בתי־הספר היהודיים, הוגדל מספר מקומות ההכשרה בחקלאות ובמלאכה, נערך רשום של הכלואים

שנתפרסם בעתון ה־C.V. ביום 8.6.1933. שם כתוב בין השאר: „בהיותם נפגעים בכבודם, אין בכוהם של היהודים הגרמנים, כמעטים, להתגונן“... בהמשך נאמר שהם מוכנים גם כעת להוכיח שהם... „מוכנים לקבל על עצמם ברצון עולו של כל סדר מדיני ולציית לו בחפץ לב“, וכן מופיעה שם הפיסקה: „נוכל לקנות שגם הפולמוס עמנו יתנהל על קרקע החוק ובנשק האדיבות“.

62 עיין בתזכיר הנ"ל של הנציגות מיאנואר 1934.

63 עיין בתזכיר הנ"ל: „אך בתחיקתה ביחס לחיים הכלכליים לא הפעילה הממשלה, המעוניינת בשיקום הכלכלה ובהרגעתה, את העקרון הארי“.

64 ג"ד פיסקה שלוש.

65 עיין עמוד 101.

במחנות-הסגר לצורך שחרורם והגירתם וכדומה. בזכות השתדלותם אף אירע, שמשרדי הממשלה הסכימו למיתון הפירוש בהוראות ביצוע של גזירות.⁶⁶ על קביעת קו פעולה זה של „יום קטנות” השפיעה לא במעט גישתם הבאה: לפי השקפת רוב חברי „הנציגות הארצית” לא היה בית ישראל ברחבי העולם גורם בעל משמעות פוליטית, היכול לשמש אבן-יסוד לתכנית מדינית במאבקם. אמנם נתחוויר להם כעבור זמן, כפי שראינו למעלה, שמשקלה של יהדות גרמניה זעיר מכדי שתצליח בהתגוררותה מפני הרדיפות. בכל זאת לא גיבשו תכנית להפעלת עם ישראל כולו לתנופה פוליטית רבת עצמה נגד הנאציזם, למאמץ מתואם של כל חלקיו בקנה-מידה עולמי. אפילו בבקשה את עזרתם הכספית ואת סיועם של יהודי חו”ל למצוא מקלט, גם אז נעדרים דבריהם תקיפות ואת משאלתם משמיעים הם בשפה רפה.⁶⁷ בעיני רוב חברי הנציגות בהרכבה בימי ראשיתה חדל עם ישראל זה מכבר להיות כוח בעל ישות מדינית בהיסטוריה. אולי פה מקור אי-בטחונם ביחסיהם עם יהודי חו”ל.

מאידך-גיסא לא ידועה לי שום עדות, שמצד אישיות יהודית מארצות החופש הוצעה אי-פעם ל„נציגות הארצית” תכנית להפעלת כוחה של יהדות העולם במאבק זה, וכל שכן לא מצאתי, שאנשיה דחו תכנית כזאת.

אמת, „הנציגות הארצית” לא היתה הנהגה לוחמת, לא בתפיסתה ולא בפעולותיה. את מעשיה הגדולים היא ביצעה בשטח העזרה היום-יומית להקלת מצוקתו של הפרט היהודי. הכרחי היה קודם כל לעזור; לעזור בכל השטחים ובכל רגע נוכח הסבל סביבם. כל מחשבה אחרת, אף זו אודות תוכנית מדינית לעתיד נדחקה הצידה בנסיבות אלה. במערכת עזרה מייגעת ובלתי פוסקת זו להקלת המצוקה ראו את חובתם הראשונה כהנהגת ציבור הנתון בצרה. פעולה זו היתה בעיניהם גם המשמעות הריאלית היחידה בשעה זו למאבק יהודי בתנאי משטר אימתני. ואמנם בשטח זה עשתה „הנציגות הארצית” גדולות בכשרון רב ובמסירות הנפש. לויאליות לחוקי המדינה העויינת וזהירות היו לה לקו מדריך. בזהירות זו ראו אנשיה את צו האחריות כראשי ציבור יהודי, לבל יסכנהו במעשים קיצוניים. כבר ציינו למעלה, שנכונות להסתגל למציאות העכורה וביטויים לאי-השלמה עמה משולבים בתגובתה בעת ובעונה אחת. אך בעיקרו של דבר, היתה דעתם, כי במתן סעד חמרי ורוחני לנאנקים בסבלם, ולא בהתקוממות נגד מדיניות האפלייה, טמונה חובתם הציבורית במאבקם לקיום יהודי בתנאי משטר אימתני. לא היה בכוחה של דרך זו להחיש את הבאתם של יהודי גרמניה לחופי הצלה ולהטות את כף גורלם. אולם בזכות מאמציהם הצליחו לשמור על יציבות הציבור הזה בשנות קיומו האחרונות לפני הכליון ולמנוע את התמוטטותו הפנימית. בסביבה רוויית שנאה והשמצות טפחו בו ליאו בק וחבריו את הכרת הערך העצמי וכבוד ישראל,⁶⁸ ורבות נעשה באמצעות „לשכת התיאום להשכלה יהודית למבוגרים” בראשותו של מרטין בובר, ובעזרת ארנסט סימון ואחרים, כדי לחשל את כוח עמידתו והתגוננותו הרוחני של הקהל היהודי.

66 כך מתפרשים דבריו של פ. ברודניץ ב„שני עולמות”, עמ' 108—107.

67 עיין א"צ A 142/23 מיום 2.9.1934.

68 ישמשו כדוגמאות בודדות מתוך רבות הדברים הבאים: א) הטיעון הנמרץ נגד השמצות בתזכיר „הנציגות הארצית” מיאנאר 1934. ב) התפילה שחברה ע"י ליאו בק בשביל בתי הכנסת בגרמניה ליום הכיפורים תרצ"ה. נתפרסמה בספר Ernst Simon: Aufbau im Untergang עמ' 39—41. ג) מברק מחאה נגד עלילות ה„שטירמר” שנשלח בשנת 1934 ע"י הנציגות הארצית להיטלר ומצא את דרכו גם לעתונות הגרמנית. הוא נתפרסם לראשונה ב-C.V.Z. מיום 3.5.1934.

**

שעה שמגמות הנציגות לא הלמו את צרכי השעה חיפשו חלקי ציבור רחבים, וביחוד הצעירים בתוכם, במסגרת תנועות הנוער דרכים משלהם מתוך הכרה, כי נתיב ההתבוללות הגיע לקצו, ואין עוד להסתפק בחצאי־פתרונות. הם נמשכו במידה גוברת לעולם הערכים היהודי, ומתוך חוש מציאות בריא, שאפו לבנות את עתידם מחוץ לגרמניה. חלקם הצליחו להכות שרשים בא"י ואחרים — להקים ביתם בארצות אחרות.

בכורח התנאים המחמירים נאלצו אף ראשי „הנציגות הארצית“ כעבור תקופה ידועה לשנות את קו פעולתם והחלו לסטות מעקרונות מצעה, שנדונו במאמרי זה. בינתיים אבד זמן יקר. לרוע מזלם הם לא נתבעו בשנים ראשונות אלה, שנדונו בחיבורי, על ידי מנהיגים יהודים שמחוץ לארצם לחתור לפתרונות חותכים, כשהם עצמם היו שרויים במצב של מבוכה וחסר החלטיות. היתה זו תקופה, שטרם נתעוררה בכל חריפותה תחושת חומרת הסכנה במחנה היהודי בגרמניה ומחוצה לה. אף מדינאי ארצות העולם עדיין לא עמדו אז על נוראותיה של העריצות הנאצית במלואה.

Jewish underground group, during the first years of the war. Its members originally were from Zionist and Communist youth movements. From the data of the "publicity trials" which tried the members of this group, after their unsuccessful attempt to burn down the anti-Communist exhibition in Berlin, we learn of the bravery of Jewish youth in Germany who attempted to maintain an underground unit in the lion's den inside, out of the conviction that fascism was doomed to defeat and their faith in another socialist Germany.

**German Jewry's Representation under the Third Reich —
Abraham Margalioth**

The "National Representation of German Jewry" was established about half a year after Hitler came to power. The author analyzes this institution's position by its first public statement, also appearing in facsimile in this issue.

This "Representative Committee" based its hopes of German Jewry's chance to exist under Nazi rule, on "its vitality, cohesion and especially, its usefulness as a creative economic factor", that would be recognized as such by the new rulers of the Reich.

This belief, in addition to the assumption that the new regime wouldn't last, led them to advocate withdrawal from public life as a means of alleviating their conditions. For this reason, the committee did not consider emigration of Jews from Germany a positive solution.

**The Wehrmacht and the Opposition Movement in Nazi Germany —
Israel Gutman**

We witness attempts in Western Germany to prove that there existed at the time a broad opposition to Hitler. These try to exaggerate the importance of the attempt to assassinate Hitler on July 20, 1944. However, the truth is that all true progressive opposition in Germany was eradicated in the early days of the Nazi rule. Only the Wehrmacht and other conservative groups enjoyed a limited amount of freedom as well as a certain position of power. But these groups for the most part, supported Hitler as long as he was successful. The desire to remove him came only with his defeats and in no small part was directed at clearing the scene to permit negotiations with the Western Powers.

The attack of July 20th was a failure and it is difficult to determine if this was due to an unfortunate set of circumstances or the cause was basically more qualitative.

Documents remaining show that the organizers of the uprising did not intend to bring the war to an immediate end, but to continue it against the Soviet Union. They wanted a Greater Germany that would include